

Opgang og nedgang på Mølby mølle

Af Søren Mulvad

Ved den store kommunalreform 1972 blev der tillagt Ribe kommune et par landkommuner, som tidligere har hørt til hhv. Tønder og Haderslev amter. De er nu under Ribe amt, og man må håbe de forbliver der, så at fremtidens historikere ikke får for meget besvær med at oplede kilderne til deres historie. Dette er i forvejen vanskeligt nok, da de hører til de såkaldte blandede distrikter i Slesvig.

På Landsarkivet i Åbenrå, hvor vi foreløbig skal søge det meste til disse sognes historie, ligger en pakke sager under Haderslev Vesteramts amtsstue med påtegningen »Diverse, Lindeved gods«. Og i et læg i pakken ligger sager vedrørende tildragelser i henseende til adelig frihed med stemplet papir. Iblandt disse papirer ligger en ansøgning fra år 1825 fra mølleren i Mølby, Spandet sogn, hvori han ansøger Haderslev Vesteramts Amtsstue om tilladelse til at opføre en »ganske liden hjælpemølle at gå for vejret«.

Når denne ansøgning findes på et så besynderligt sted, så hænger det sammen med, at møllen før 1796 tilhørte det lindevedske gods i Slesvig, og derfor altså fra gammel tid var fritaget for at indsende sådanne ansøgninger på stemplet papir. I 1796 købte nemlig kongen dette gods-kompleks og lod det lægge ind under Haderslev amts administration.

Ansøgningen er kuriøs derved, at mølleren opregner 120 år af møllens historie på 1½ side, førend han kommer til sit egentlige ærinde.

Mølby Møllegård, fot. ca. 1910 af L. Poulsen, Vejen. Kopi efter postkort ved Hans Hansen, Hømlund. Gården og vindmøllen brændte 1904, og vindmøllen blev aldrig genopført. Den kantede bygning til venstre er resterne af vandmøllen. Umiddelbart i nærheden løber en rivende bæk.

Hans Pedersen Wind, som underskriver ansøgningen, begynder med at fortælle, at hans 5. forgænger, »gamle Mads Møller« i sin tid fæstede Mølby mølle med tilliggende landeri og fik 9 skæppe rugsæd med, der var på stedet. Det var i 1705. Han fik siden arvefæste. Men den gamle mand gik til sidst helt i armod, for han »kunne ingen tilmale mere end 2 à 2½ tdr. tørt rug en hel dag, hvorfor den fik navn, at man kaldte den Grynte-Mølle«. Der bliver ikke oplyst om årsagen til, at det gik så ringe, men man må formode, at mølleværket har været så nedslidt, at formalingsprocessen er gået meget langsomt. »Grynte-Mølle« lyder da også noget dorsk og ineffektivt.

Denne gamle Mads Møller efterlod sig tre døtre, hvoraf de to havde øjenskader. Den første havde ét øje, og den tredie var halv blind. Den enøjede skulle drive møllen videre efter faderens død, da han jo havde arvefæste, og den halvblinde skulle have ophold på stedet i hendes tid – en slags aftægtsforpligtelse.

Der meldte sig imidlertid en frier til den enøjede datter, nemlig Morten Pedersen, og de blev gift 1735. Det lader til, at det fremdeles er konen, der bestrider fæstet. Morten Pedersen var en driftig mand i ægteskabet, det blev til 7 børn, inden ulykken skete, at konen mistede synet på sit andet øje, og blev helt blind. Om det er denne

ulykke, der slår Morten Pedersen ud, ved vi ikke, men da hun nogen tid efter føder trillinger – som dog hurtigt dør alle tre – beskrives stedet som meget forfaldent. I 1754 falder vandhjulet af sin aksel, og knaghjulet går i stykker, og fire uger efter dette er sket, så dør manden, og enken sidder tilbage »i ønkkelig armod med 4re umyndige børn«.

Der blev efter tidens skik udnævnt en formynder for hvert af de fire børn, og en lavværge for enken. Men disse ialt fem gode mænd kunne slet ikke se nogen udveje for den arme familie. De frasagde sig alting, som dokumentet siger. Endelig tilskyndede herskabet fra Lindeved kromanden i Spandet kro, Anders Kroemand, til at tage lavværgemålet på sig. Han var modig og dristig, og lånte på egen regning 100 Rigsdaler og begyndte at købe materialer til møllens restaurering. Han fik bud med en skipper til Holland efter en lille møllesten, som han fik for 35 Rd. Han accorderede med en tømmersvend om arbejdet, og det lader til at være blevet udført, for han endte med at hyre en møllersvend til at passe bedriften. Mølleriet kom så igang igen inden vinteren 1755. Men det var en stakket glæde for den blinde enke, for hun døde allerede ved påsketid 1756, men formynderen drev møllen videre for børnene indtil 1760, hvor Peder Hansen Wind kom fra Fiersted og begærede den da myndige datter Beret Mortensdatter til ægte. Det kom i orden, og den nye mand overtog fæstet og forbedrede, hvor han evnede. Imidlertid blev en del af møllegæsterne frataget ham. Det lindevedske herskab fik nemlig held til at få bortforpagtet dels Bevtoft og dels Brøns møller, hvortil blev lagt mølleforpligtelse, mølletvang for hele Højrup sogn, som tidligere havde skullet søge Mølby mølle. Den unge fæster frygtede at »det atter skulle gå i grund og blive øde, som for hans formænd«. Han ansøger da sit nådige herskab (på ustemplet papir) om tilladelse til at forbedre mølleriet ved at indsætte et boghvedeværk til det eksisterende vandhjul. Han havde tilsyneladende den dristighed at ansøge om at få tilladelsen for intet, d.v.s. at fæsteafgiften ikke derfor skulle forhøjes. Det lader ikke til, at herskabet har villet

tillade dette, men han frafaldt da endelig sit forlangende og fik så tilladelsen i 1783.

Han må have ventet i adskillige år på at få lov til at indrette dette boghvedeværk, for i ventetiden tog han mølleværket ned, og genopførte det 1777, således at det ville være muligt at tilslutte boghvedekværnen. Det var et vovestykke, »som han dog tilforn vidste det var vanskelig at få god held til, men lykkedes dog, men vidste ej, hvad næring det ville bringe«. Det viste sig siden, at ideen var god, eftersom 12 andre møllere indenfor en omkreds af 2 mile lod opsætte boghvedeværker på deres møller også.

Endelig kommer Peder Hansen Winds søn til styret, og han skriver, nu mod slutningen af sin ansøgning, den egentlige grund til den lange udredning.

Der er, skriver han, siden udskiftningen begyndte, foretaget så megen grøftning og afvanding i egnen, at vandet er mestendels forsvundet. Så når det har været tørvejr i bare 4 dage, så kan man kun male ca. tre timer daglig for fuld kraft. Mere vand kan der ikke stemmes op på den tid. Han søger derfor amtet om lov til at »opsætte en ganske liden hjælpemølle at gå for vejret, tillige derudi at opsætte et ganske lidet komplet grubbeværk«. Det samme er ganske vist på den tid, i 1825, sket i alle andre omliggende møller også. Men han er fortrøstningsfuld, og mener »her er ei ganske lidet at fortjene ved mølle-væsen, men man må af alle kræfter arbejde at få nødtørftig opholdsnæring for sig, og tillige spare så meget som muligt«.

Det er sikkert toner, som er velhørte ved amtet, det er jo kun 12 år efter statsbankerotten, og vi ved da også, at vejrmøllen blev opført. Det oplyses ikke af det dokument, som her er citeret, men Mølby mølle bærer endnu vidnesbyrd om vejrmøllen.

Kilde

Landsarkivet i Åbenrå, Haderslev Vesteramts amtsstue. Sager vedr. det adelige gods Lindeved.

Søren Mulvad: Født 1948, lærer, arkivleder. Varming, 6770 Ribe.

Enkelte mindre artikler i »Fra Ribe Amt«. Desuden i »Mandøposten«, »Ribevennen« Ribe Statsseminariums elevforenings årsskrift, »Sælens«, Koldingbogen m.fl.